

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS

1. Művelési ágak

A mezőgazdasági termelés eredményessége igen nagy mértékben függ a művelési ágak arányos megoszlásától. Amelyik országban a szántóföldnek, a rét- és legelőnek, továbbá az erdőnek területe kedvezően oszlik el, ott változatos gazdálkodásra van lehetőség. Viszont egyoldalú gazdálkodásnál a felesleg kielégítő külföldi elhelyezése nagy nehézségekbe szokott ütközni. Ezt a megoszlási arányt tüntetik fel az alábbi táblázatok:

Művelési ágak az első világháború előtt.

	Év	Szántóföld Rét és legelő Kert, szőlő és gyümölcsös		
		terület ezer hektár		
Osztrák császárság	1911	10.632	7.188	602
Magyarország ¹⁾	1910	14.236	7.169	778
Bulgária	1910	3.470	1.273	98
Románia	1905	6.001	1.505	185
Szerbia	1897	1.025	566	228

	Év	Erdő Nádas Terméketlen Összes			
		terület ezer hektár			
Osztrák császárság	1911	9.781	101	1.697	30.001
Magyarország ¹⁾	1910	9.004	66	1.233	32.486
Bulgária	1910	2.832	—	1.962	9.635
Románia	1905	2.282	—	3.044	13.017
Szerbia	1897	481	208	2.302	4.830

1) Horvát-Szlavonországgal együtt.

Művelési ágak 1938-ban.

	Szántóföld Rét Legelő Kert és gyümölcsös Szőlő				
	terület ezer hektár				
Ausztria (1936)	1.972	964	1.282	97	38
Csehszlovákia	5.857	1.265	1.061	149	27
Magyarország	5.611	645	965	120	219
Jugoszlávia	7.552	1.841	4.377	448	219
Albánia	309	23	826	—	4
Bulgária	4.082	308	960	170	—
Románia	13.445	1.493	2.880	264	369

	Erdő Nádas Terméketlen Összes			
	terület ezer hektár			
Ausztria (1936)	3.139	—	895	8.387
Csehszlovákia	4.585	132	975	14.051
Magyarország	1.107	30	611	9.308
Jugoszlávia	7.780	116	2.421	24.754
Albánia	991	137	464	2.754
Bulgária	3.333	—	1.462	10.315
Románia	6.336	—	4.718	29.505

Ausztria területének nagysága az első világháború után annyira megváltozott, hogy az adatok összehasonlításra egyáltalában nem alkalmasak.

Annyit mindenesetre meg tudunk állapítani, hogy a szántóföldterületarány az 1918. évi adatokhoz viszonyítva erősen csökkent (23.5%), tehát itt a mezőgazdasággal foglalkozó lakosságnak fő jövedelmi forrása inkább az állattenyésztés és az erdőgazdaság maradt. Látható ez abból is, hogy Ausztria több mint négymillió hektárt tevő megművelhető területének minden 100 hektárjára 1938-ban átlag 61.5 darab szarvasmarha, 68.1 darab sertés és 7.5 darab juh esett. Erdőkitermelése nagyarányú, 1937-ben 16 millió métermázsra volt a kiviteli többlete, ennek a mennyiségnek csak 20%-a tűzifa, a többi mind épület- és műfa.

Csehszlovákiában az 1938. évi szántóföldterületi arány (41.7%), továbbá a rét- és legelőterületi arány (16.6%), végül az erdőterületi arány (32.6) elég kedvezőnek mondható és Magyarország után a dunamedencei államok között a legmegfelelőbb. Legkevésbé kedvező talán a rét- és legelőterület aránya. Ennek ellenére 1938-ban a több mint 8 millió hektárt tevő megművelhető terület minden 100 hektárjára átlagban 60.3 darab szarvasmarha, 7.9 darab juh, 46.8 darab sertés és 13.6 darab kecske esett. Az erdőbőség következménye, hogy Csehszlovákiában a fakivitel 1936-ban két és egynegyed millió köbméternél is több volt, ennek csak 2%-a tűzifa, a többi mű- és épületfa.

Az első világháború előtt Magyarország területének megoszlása a legszerencsésebb volt. Az ország összes területéből (Horvát-Szlavonországok területét beleszámítva) 1910-ben 43.8% volt a szántó. Az állattenyésztést szintén magas színvonalon lehetett tartani, hiszen az összes terület 22.1%-a rét és legelő volt. A tekintélyes nagyságú állatállomány természetesen igen nagymennyiségű istállótrágyát szolgáltatott, így a békeévekben a termőtalaj kivont erejének pótlása jórésztben biztosítva volt. Az ország területének több mint negyedrésze (27.7%) erdő volt. A kötelező üzemtervek szerint folyó erdőkitermelés tehát nemcsak a lakosság tűzifa-szükségletének kielégítését biztosította, hanem mindig volt elegendő ipari és műfa is.

Ez az eszményi egyensúlyban lévő termelési rend a trianoni békekötés után teljesen megváltozott. Az 1938. évi adatok szerint Magyarország szántóföldterülete most már az összes területnek 60.3%-a lett. Ennél nagyobb szántóföldarányt Európának csak egyetlenegy országában, Dániában (61.7%) találhatunk. A legnagyobb rész szántóföldterületből álló Nagyalföld jórésze a trianoni Magyarországhoz tartozott. Az Alföld különleges talaj- és csapadékviszonyai miatt a gabonaféléken kívül ott nem igen lehet egyéb gazdasági növény termelésével foglalkozni nagyobb arányban, így tehát a gazdaközönség akaratán kívül eső kényszerítő körülmények következtében az ország szántóföldi termelése elég egyoldalúvá vált.

A rét- és legelőterület 1938-ban az összes területnek mindössze 17.3 százaléka volt, ennek a két művelési ágának ilyen nagyarányú csökkenése az ország állatállománya fejlesztésének lehetőségeit igen károsan befolyásolta. A szomszédos államok sokkal kedvezőbb átlagszámaival szemben Magyarországon a megművelhető terület minden 100 hektárjára 1938-ban ezért esik csak 29.1 darab szarvasmarha, 2.5 darab juh, 43 darab sertés és 0.6 darab kecske. A trianoni békeszerződés következtében a legkatasztrófálisabb helyzetet az erdőterület új alakulásánál tapasztalhattuk, 1938-ban ugyanis az erdővel borított terület az ország összes területének csak 11.9 százaléka volt s ez az erdőterületvesztés az ország gazdasági életét igen károsan befolyásolta. 1936-ban Magyarországra 1.643 ezer köbméter, 1937-ben 1 829 ezer köbméter fát importáltak.

Igen mélyreható változást hozott létre Magyarország gazdasági strukturájában az 1945 tavaszán végrehajtott földreform, melynek eredményeképp eltűnt a hitbizomány (latifundium) és minden 200 (kivételes esetben 300) holdat meghaladó nagybirtok. A szántóterület birtokmegoszlásának változásait 1895 és 1945 között az alábbi táblázat mutatja:

A szántóterület birtokmegoszlásának változásai 1895—1945.

Év:	Az összes szántóföldterületből jut a					összes
	0—5	5—20	20—100	100—1000	1000—	
Az első birtokstatisztikai felvételek:						
1895.	5.8	48.7	—	17.6	27.9	100.0
Az 1921. évi országterület trianoni részén						
1921.	9.0	48.9	—	14.6	27.5	100.0
Az 1925-ben lezárt birtokreform után						
1935.	12.3	28.6	24.4	14.5	20.2	100.0
Az 1936—44. évi telepítések eredményeként	44.5	23.6	—	—	31.9	100.0
Az 1945. évi birtokreform után (becslés)	20.1	45.5	29.7	4.7	—	100.0

Jugoszlávia 1938. évi adatai azt mutatják, hogy szántóföldjének 30.5 százalékos mérsékelt aránya a lakosság gabonaellátását még kedvező termés esetében is csak nehezen tudja kielégíteni, viszont a rét és legelő 25%-os részesedése kiválóan alkalmas állattenyésztésre, éppen úgy, mint a 31.9%-os erdőarány az ország tüzelő- és műfaellátásán kívül jelentős kiviteli lehetőségeket is biztosíthat. Tizenhárom és félmillió hektárnál nagyobb művelhető területének minden 100 hektárjára 1938-ban 31.3 darab szarvasmarha, 73.6 darab juh, 25.1 darab sertés és 13.7 darab kecske jutott. Az erdőterület megfelelő kihasználását mutatja, hogy Jugoszláviának 1938-ban tűzifából 693 ezer, épületfából több mint 8 millió, faszénből 160 ezer métermázsa volt a kivitele, azonkívül külföldre szállított 723 ezer darab talpfát. A fakivitel ez évben 738 millió dinárral javította az ország kereskedelmi mérlegét.

Bulgáriában a szántóföldterület 1938. évi aránya (39.6%) jóval felülmúlja az 1910. évi elég magas, 36%-os szántórészesedést. Legelő- és rétterülete megállapíthatóan igen tekintélyes nagyságú állatállományt tart el, itt ugyanis a mezőgazdasági terület minden 100 hektárjára 29.3 darab szarvasmarha, 173.2 darab juh és 17 darab kecske esik. Az erdőterület 32.3%-a szintén igen magas arány, a szomszédos államok erdő-részesedésénél jóval nagyobb.

Romániában — amelynek adatai a két világháború közti 1938. évi területre vonatkoznak — szántóföldterületének nagysága (45.5%) feltétlenül bőségesen elegendő a lakosság gabonaellátásának kielégítésére, 14.9%-os legelő- és rétaránya állatállományának eltartására szintén elég. Romániában ugyanis a 19 millió hektárt kitevő megművelt terület minden 100 hektárjára 1938-ban 21.8 darab szarvasmarha, 66.8 darab juh, 16.6 darab sertés és 2.1 darab kecske esett. Erdőterülete az első világháború után megnövekedett, aránya 17.5%-os aránnyal szemben 1938-ban már 21.5% volt. Ily körülmények között Románia tűzifaellátása, továbbá mű- és épületfaszükségletének kielégítése teljes mértékben biztosítva van: fakivitele 1937-ben kétmillió köbméter volt, ennek 13%-át tette ki a tűzifa, a többi mind értékes épület- és műfa volt.

2. Szántóföldi gazdálkodás

Azokban a dunamenti államokban, melyeknek agrárjellege vitán felül van, a mezőgazdasági termelés három főtényezője: a növénytermelés, az állattenyésztés és a mezőgazdasági ipar közül vezető szerepe kétségtelenül a növénytermelésnek van.

A szántóföldi termelésre vonatkozó adatok között elsősorban a vetésterület nagysága van előtérben. A vetésterület kiterjedését az összes szántóföld nagyságából levont ugarterület határozza meg. Az ugarterület százalékos aránya már bizonyos fokmérője a belterjes gazdálkodásnak. A Dunamedence országai közül legnagyobb az ugarterület (1938-ban az összes szántóterület 11.8%-a) Bulgáriában; ennek az országnak külterjes parasztgazdálkodási rendszere közismert. Elég nagy és nehezen magyarázható Ausztria 1936. évi 7.5% ugararánya, itt úgy látszik a szántóföldi termelés az állattenyésztés és a mezőgazdasági ipar térhódítása mellett háttérbe szorult. Jugoszláviában az 5.3%-os magas ugararány nem meglepő, a törpegazdaságok, éppen úgy, mint Bulgáriában, itt is régi módon külterjes rendszerben gazdálkodnak. Romániában, mint az utóbb említett két államban, a gazdálkodás elég külterjes jellegű, igen feltűnő tehát, hogy itt az ugar 1938-ban a szántóföldnek csak 3.5%-a volt. Magyarországon az ugararány évek óta csökken. Az 1913/15. évek átlagában még 5.8% volt az ugar, 1931-ben már 2.5%-ra leszállott, sőt 1933-ban mindössze 2.1%-ot tett ki. A csökkenés tovább folytatódott: 1938-ban az összes szántóföldterületnek csak 1.9%-a volt az ugar. A dunai államokban a legmagasabb mezőgazdasági kultúrát és ezrei egyetemben a legbelterjesebb gazdálkodást, mint gabonabeviteli államban, Csehszlovákiában tapasztalhattuk. Itt 1938-ban az ugarterület a szántóföldnek csak 1.2%-át tette, tehát a kihasználatlanul hagyott szántó Bulgária 480 ezer hektárjával szemben itt csak 70 ezer hektár volt.

A learatott terület nagysága a dunai államokban, Magyarországot kivéve, azonos a bevetett terület nagyságával. Ezekben az országokban ugyanis az elemi csapások következtében elpusztult vetésterületeket nem tartják nyilván, a károsodás nagyságát a megfelelően lecsökkent termés-átlag mutatja. Magyarország módszere, amikor a százszázalékosan elpusztult vetések nagyságát kutatja és a tönkretett vetések nagyságát a vetésterületből levonja, talán megbízhatóbb eredményeket szolgáltat, mint amilyent a csökkent átlagtermések mutatnak. Magyarországon az elemi csapások (árvíz, talajvíz, aszály, fagy, jég, rovar, rozsda, stb.) az első világháború utáni években az összes bevetett terület 0.1%—1.6%-át semmisítették meg teljesen.

A szántóföldi termelés eredménye, főleg az egy hektárra számított átlagos termés nagysága, különösen, ha több gazdasági év adata van rendelkezésre, a gazdálkodás rendszerének elbírálására igen alkalmas. Tekintettel arra a körülményre, hogy valamennyi dunai államban a szántóföldi kultúra súlypontja a gabonafélék termelésén nyugszik, az egyes országok produktivitásának megállapítására a legalkalmasabb kiindulópont a kalászosok termelési viszonyainak megvizsgálása.

A dunai államok közül Magyarország, Jugoszlávia, Bulgária és Románia, mint kiviteli államok, a gabona nemzetközi árához kénytelenek alkalmazkodni, Ausztria és Csehszlovákia, mint vásárló államok, a bel-földi árakat maguk állapítják meg, tehát magasabb termelési költségekkel dolgozhatnak.

a) *Búza- és rozstermelés*
(Az 1909/1913. évek átlagában.)

	B ú z a			R o z s		
	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000 q	termés- átlag hektáron- kint q	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000 q	termés- átlag hektáron- kint q
1909/13						
Ausztria	1.219	16.558	13.6	2.031	27.996	13.8
Bulgária	1.083	11.478	10.6	212	2.106	9.8
Magyarbirodalom	3.678	46.170	12.6	1.112	12.968	11.7
Románia	1.852	23.893	12.9	128	1.188	9.2
Szerbia	382	4.013	10.5	50	410	8.2
Európa (Oroszországgal)	56.432	557.125	9.9	43.249	437.771	10.1
A világ	106.874	1,008.602	9.4	44.288	448.074	10.1
1929/33						
Albánia	34	405	12.0	2	31	12.4
Ausztria	212	3.341	15.8	380	5.636	14.8
Bulgária	1.209	14.039	11.6	231	2.506	10.9
Csehszlovákia	839	14.771	17.6	1.043	18.541	17.3
Jugoszlávia	2.081	23.087	11.1	246	2.118	8.6
Magyarország	1.588	21.374	13.5	643	7.593	11.8
Románia	3.049	29.417	9.6	369	3.738	10.1
Európa (Oroszországgal)	63.818	636.038	10.0	43.452	457.045	10.5
A világ	137.530	1,265.500	9.2	45.750	474.000	10.4

Ausztria szántóföldterülete teljes területének csak 23.5%-a, természetesen ebben az országban a búza- és a rozstermés nagysága a lakosság szükségletét korántsem fedezi. Búzavetésterületének nagysága emelkedő irányzatú, az 1929/33. évek átlagos búzavetésterületénél az 1937. évi terület 17.9%-kal nagyobb. Azt az aránylag kevés szántóföldet, amelyet búzával és rozssal vetettek be, az osztrák gazdák kiváló szakértelemmel művelték meg. Bizonyítja ezt az, hogy az osztrák termésátlagot csak Csehszlovákia átlaga múlta felül.

A rozs valamivel nagyobb vetésterületet foglal el Ausztriában, mint a búza, de ez még mindig nem elég a belső szükséglet fedezésére. Rozsvetésterülete nemcsak, hogy nem növekedett, hanem az utóbbi években 5—6%-kal kisebb lett. Az elért termésátlag igen jó, pl. a jugoszláv átlagnál 72.1%-kal nagyobb.

Ausztria említett 5 évi átlagos búzavetésterülete Európa vetésterületének csak 0.3%-át tette, búzatermés mennyisége azonban az európai termelésnek 0.5%-a volt. A rozsnál valamivel nagyobb Ausztria részese-
dése, de európai és világviszonylatban nem sokkal múlja felül búzatermésük arányát.

Ausztria szántóföldterületének nagysága, annak ellenére, hogy a gazdák igen jó termésátlagokat produkáltak, kevés ahhoz, hogy megfelelő mennyiségű kenyérgabonát lehessen termelni, tehát az ország nagy behozatalra szorul. Már az első világháború előtt, az 1909/13. évek átlagában búzából és búzalisztból több mint 2 millió, rozsból és rozslisztból 380.000 q volt a beviteli többlet, pedig akkor még jelentékeny nagyságú gabonatermő területekkel rendelkezett. Termőterületeit az első világháború után jórészen elvesztette; a nagyarányú területcsökkenés ellenére az 1929/33. évek átlagában búza- és búzaliszt-beviteli többlete 4 millió métermázsra, rozs- és rozsliszt-behozatali többlete pedig 800 ezer métermázsára emelkedett.

Csehszlovákia szántóföldterülete az egész terület 41.7%-a, ennek ellenére nem tudta a lakosság kenyérmagzsükségletét megtermelni, tehát mind búzából és búzalisztból, mind rozslisztból bevitelre szorult. Búza-
vetésterülete kicsiny, az európai vetésterületnek mindössze 1.3%-a, világ-
viszonylatban 0.6%. A búzatermelés az 1929/33. évek átlagában az
európai termésnek már 2.3%-át, a világtermésnek 1.2%-át tette. Ezt a
hatalmas aránykülönbséget Csehszlovákia kitűnő tettermésátlaga magya-
rázza. Az ország búzavetésterülete az önellátási törekvések eredménye-
képpen erősen nőtt, az 1929/33-as évek vetésterületének nagyságát az
1935. évi búzavetésterület már 14.8%-kal túlhaladta.

A rozstermelésben még kedvezőbb a csehszlovák helyzet, a roz-
vetésterület ugyanis az európai vetésterületnek 2.4%-a, világviszonylat-
ban 2.3%. Az európai rozstermelésnek 4.1%-át, a világ rozstermelésének
3.9%-át Csehszlovákia szolgáltatta. Rozstermésátlaga még jobb (pl. a
jugoszláv átlagot 107.0%-kal elhagyta). A csehszlovák rozsvetésterület
az utóbbi években nem növekedett, vetésterülete 1937-ben 7.2%-kal
kevesebb volt, mint az 1929/33. évek átlaga. Még a hektáronkénti ter-
mésátlag is 14.0%-kal csökkent ebben az időszakban.

Bár szántóföldterületének aránya elég kedvező és gabonatermelési
rendszere határozottan jónak minősíthető, búzából és rozsból jelentékeny
mennyiséget kell vásárolnia. Főleg búza- és búzalisztbevitelére nagy-
arányú, az 1929/33. évek átlagában 4 millió métermázsát meghaladja.
Rozs- és rozslisztbevitelére ebben az időszakban átlag 550 ezer métermázsá-
ra. Az ipari vidékek ellátására tehát kevés a belföldi termelés, az ország
fekvése és éghajlati viszonya a gabonatermelés fokozását nem engedik
így itt az ellátás megoldása csak behozatal útján lehetséges.

Magyarország szántóföldterülete 60.3%, ami a két bécsi döntés után
rövid időre 50.7%-ra csökkent. A szántóföld így túlsúlyban van. Az ország
szántóföldterületének kétharmada a középső részt elfoglaló alföldjellegű
vidékre esik. Ennek a területnek különleges éghajlati és csapadék-
viszonyai úgyszólván csak a gabonafélék, főleg a búza termelésének ked-
veznek, a túlságosan nagyarányú búzatermelés tette azután Magyar-
ország szántóföldi termelését kissé egyoldalúvá: az ország búzavetés-
területe az összes bevetett területnek 1929/33. évek átlagában 29.1%-a.
A megfelelő irányítás és propaganda után ma már a gazdaközönség a
gabonafélék vetésterületének és az ugarterület rovására hüvelyesekkel,
kapás-, ipari- és kereskedelmi növényekkel, valamint szalastakarmány-
félékkel, zöldség- és főzelékkfélével elég nagy területet vetett be. Főleg a
kormányzat és az érdekképviselők erőfeszítésének eredménye, hogy a
szántóföld jelentékeny területére egyéb gazdasági növények kerültek.

Magyarországon az utóbbi években mindig több és több alsófokú
gazdasági iskolát állítottak fel, továbbá téli mezőgazdasági tanfolyamo-
kat rendeztek; ennek bizonyára jelentékeny része van abban, hogy a kis-
és törpegazdaságok az eddig jóformán általános külterjes gazdasági rend-
szerről lassanként kezdenek középterjes gazdálkodás felé közeledni. Ennek
bizonyítéka a termésátlagok lényeges emelkedése. Az 1929/33. évek
ötéves átlaga a búzánál, az első világháború előtti évek átlagával össze-
hasonlítva, elég szép emelkedést (7.1%) mutat. Még szembetűnőbb a
javulás, ha az 1936/40. évek átlagát nézzük, itt 17.5%-os. (Ausztriában és
Romániában a búza és rozs újabb termésátlaga az első világháború előtti
évekkel összehasonlítva, jelentékeny csökkenést mutat.)

Magyarország búzatermelése világviszonylatban is jelentős volt. Az itt termelt búzamennyiség 1929/33. években ugyanis Európa összes búzatermésének 3.4%-a, világviszonylatban a részesedés 1.7%. A rozstermelésben már kisebb Magyarország szerepe, Európa rozstermésének ugyanebben az időszakban már csak 1.7%-a, a világ rozstermelésének pedig mindössze 1.6%-a termelt Magyarországon. Magyarország búza- és rozstermése normális gazdasági években jelentékenyen több, mint amennyi a belső fogyasztás kielégítésére szükséges. Így volt ez már az első világháború előtti években és nem változott meg a helyzet azután sem. Búzából az 1909/13. években a kiviteli többlet 12 és fél millió métermázsra, tehát az összes termés 27.1%-a, rozsból 3.3 millió métermázsra, az összes rozstermés 25.4%-a. Az 1929/33. években búzából átlag 5.6 millió métermázsát, az összes termés 26.2%-át, rozsból egy millió métermázsát (az összes termés 13.2%-át) szállították külföldre. Magyarország kereskedelmi mérlegének mindig egyik legnagyobb aktív tétele a gabona-export.

Teljesen új helyzet állt elő a második világháború után, melynek eredményeképp átmeneti időre katasztrófális visszaesés mutatkozik a termelésben, mint azt az alábbi adatok is mutatják:

A mezőgazdasági termelés adatai:

	ezer métermázsra		% Változás
	1945	1934/38	
Búza	6.596	22.195	— 70.3
Rozs	3.012	6.967	— 56.8
Árpa	4.600	6.079	— 32.1
Zab	2.091	2.696	— 22.5
Kukorica	18.824	23.060	— 18.4
Burgonya	25.880	21.325	+ 17.6
Cukorrépa	3.095	9.595	— 67.7

Hasonlóan gyenge az ipari növények terméseredménye is: a len 59.9, a kender 54.4%-kal ígér kisebb termést az 1938. évinél.

Jugoszláviában a kukorica vetésterülete jóval felülmúlja a búzáét, a búzatermelés mégis igen nagyjelentőségű. A rozstermelés ellenben alárendelt szerepet játszik.

Jugoszlávia gazdálkodási rendszere konzervatív parasztgazdálkodás, látszik ez gyenge termésátlagain. A búza termésátlaga pl. az 1929/33. években 36.9%-kal kisebb, mint a csehszlovák átlag, 17.8%-kal kisebb Magyarország átlagánál, sőt 4.3%-kal Bulgária átlaga alatt maradt, Románia egész gyenge átlagát viszont 15.6%-kal felülmúlja.

Jugoszlávia búzavetésterülete az 1929/33 években Európa búzavetésterületének 3.3%-a, a termés aránya 3.6%, a világtermelést nézve területi részesedése 1.5%, a termésmennyiségnél 1.8%. Jugoszlávia búzatermése sokkal több, mint amennyit a lakosság elfogyaszt, az 1929/33. évek átlagában búzakivitele két és félmillió métermázsra, tehát összes búzatermésének 10.8%-a volt.

Bulgáriában is a búza vetésterülete dominál, itt az összes szántóföld 32.6%-án termelnek búzát. A rozs bevetett területe még az alacsony jugoszláv vetésterületnél is kisebb. Valószínű, hogy Bulgáriában elsősorban a természeti adottságok segítségével érték el ezt a jobb eredményt.

Bulgária búzával bevetett területe az európai búzaterületnek az

1929/33. években 1.9%-a volt, világviszonylatban szerepe 0.9%. A rozstermelés mennyiségénél ezek az arányszámok 2.2%, illetőleg 1.1%. Bulgáriában is évről-évre jelentkezik a búzafelesleg, ennek a feleslegnek exportja már az 1909/13 években 2.7 millió métermázsát, az össztermelés 23.5%-át tette ki. Az 1929/33. években az export 1.1 millió métermázsára volt, a termelésnek 7.8%-a. Rozs- és rozslisztexportja közvetlenül az első világháború előtt 484 ezer métermázsára, 1929/33. években pedig 233 ezer métermázsára, tehát az összes termésnek 23.0%-a, illetőleg 9.6%.

A Dunamedence államai között legnagyobb a búzaterület Romániában, az összes szántó 22.7%-a, a rozsvetés itt is jelentéktelen, a szántónak 2.8%-a. Ilyen nagy vetésterület mellett a román mezőgazdaság azonban még a közepes eredményt sem produkálja, mert az ottani törpe- és kisgazdaságok gazdálkodási rendszere fejletlen. Búzavetésterülete évről-évre nő, az 1937. évi vetésterület már 16.5%-kal túlhaladja az 1929/33. évek átlagos vetésterületét. Feltűnő, hogy Románia búzatermésátlaga az 1909/13. években 34.4%-kal jobb volt, mint az 1929/33. évek átlaga.

A nem nagy szerepet játszó rozs bevetett területe az utóbbi években némileg szaporodott. Kisgazdaságaink gép- és eszközfelszerelése annyira ki nem elégítő, hogy egyelőre nem is lehet jobb eredményt várni. Pedig Románia búzavetésterülete az európai búzavetésterületnek 4.8%-a, tehát Európa búzaellátásában nagy szerepet kellene játszania. A termésmennyiségben részesedése csak 4.6%. Világviszonylatban részesedése 2.2—2.3%.

A búza- és búzaliszt kivételben Románia az utóbbi időkben nagymértékben visszaesett. Az első világháború előtti időszakban (1909/13. évek átlaga) ugyanis összes búzatermésének 60.1%-át, az 1929/33. évek átlagában pedig annak csak 10.2%-át, szállította külföldre. Rozsot és rozslisztet 1909/13. években 899 ezer métermázsát, az 1929/33. években pedig csak 305 ezer métermázsát vitt ki.

b) Árpa- és zabtermelés
(Az 1909/13. és az 1929/33. évek átlagában.)

	A r p a vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000 q	termés- átlag hektáron- kint q	Z a b vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000 q	termés- átlag hektáron- kint q
1909/13.						
Ausztria	1.098	16.554	15.1	1.867	23.873	12.8
Bulgária	243	2.601	10.7	181	1.393	7.7
Magyarország	1.181	15.731	13.3	1.181	13.194	11.1
Románia	534	5.441	10.2	447	4.216	9.4
Szerbia	108	1.088	10.0	107	737	6.9
Európa Oroszországgal:	20.653	239.226	11.6	36.221	412.547	11.4
A világ	32.770	370.407	11.3	57.369	651.447	11.4
1929/33.						
Albánia	5	62	11.4	11	115	10.9
Ausztria	169	2.721	16.1	307	4.153	13.5
Bulgária	244	3.258	13.4	133	1.161	8.7
Csehszlovákia	702	13.086	18.6	826	14.535	17.6
Jugoszlávia	428	4.125	9.6	375	3.082	8.2
Magyarország	472	6.641	14.1	251	3.079	12.3
Románia	1.910	19.755	10.3	959	9.270	9.7
Európa Oroszországgal:	18.834	230.860	12.3	34.991	409.062	11.7
A világ	36.550	407.100	11.1	58.650	643.800	11.0

Az árpa, mint fontos ipari nyersanyag és mint kiváló takarmány s a zab, mint nélkülözhetetlen takarmány, addigi jelentőségéből *Ausztriában* a területváltozások arányánál többet veszített. Az első világháború előtti években az árpatermés mennyisége jóformán elérte a búzatermését, sőt a zabtermés az 1909/13. évek átlagában 44.2%-kal nagyobb volt, mint a búzatermés.

Csehszlovákia csehországi része az első világháború előtt Ausztriához tartozott, az ottani világhírű sörárpa Ausztria árpatermelését növelte. Az utóbbi években Ausztriánál jobb árpatermésátlagot a Dunamedence államai közül csak Csehszlovákia produkált. A zabtermelésnél hasonló a helyzet.

Ausztria árpatermelése Európa árpatermésének 1.2%-át, zabtermelése 1%-át teszi, a világtermelés nagyságát nézve, részesedése az árpánál és zabnál egyaránt 0.7%. Az első világháború után Ausztria úgy árpából, mint zabból még nagyobbarányú bevitelre szorult. Az 1929/33. évek átlagában 868 ezer métermázsa árpát és 748 ezer métermázsa zabot importált.

Csehszlovákia virágzó sör- és szeszipara érthetővé teszi árpatermelésének tekintélyes nagyságát. A dunai államok közül árpa vetésterületének nagysága és a termésmennyisége szempontjából Románia ugyan megelőzi Csehszlovákiát, a művelés belterjességét mutató termésátlag azonban Csehszlovákiában 80.6%-kal jobb, mint a román átlag. Az árpatermelés Csehszlovákiában úglátszik már-már elérte a legmagasabb színvonalát. Hogy a többi dunai államokhoz viszonyítva milyen magas Csehszlovákia mezőgazdasági kultúrfoka, semmi sem bizonyítja jobban, pl. a csehszlovákiai árpa termésátlag 63.2%-kal nagyobb, mint az albán átlag, 15.5%-kal nagyobb, mint Ausztria átlaga, 38.8%-kal nagyobb, mint Bulgária átlaga, 93.8%-kal nagyobb a jugoszláv átlagnál és 31.9%-kal nagyobb, mint a magyar átlag. A helyzet azonos a zabtermelésnél is, itt a cseh átlag éppen úgy felülmúlja a Dunamedence államainak átlagait, mint az árpánál.

Csehszlovákiában az árpa vetésterülete az európai vetésterület 3.7%-át, a zabvetésterülete pedig 2.4%-át teszi, világviszonylatban ez a két arányszám 1.9%, illetőleg 1.4%. A termésmennyiséget nézve, Európa termésének Csehszlovákia 5.7%-át, a zabnál 3.6%-át termelte, világrelációban ez a két arány 3.2%, illetőleg 2.3%-a volt. Csehszlovákia — hatalmas szesziparának, valamint állatállományának kielégítése után — az 1929/33. évek átlagában árpatermésének 8.7%-át, zabtermésének 4.3 százalékát szállította külföldre.

Magyarország az árpának és zabnak termelését már az első világháborút megelőző években is elég nagy arányokban folytatta. Az árpával bevetett terület a dunai államokban az 1909/13. évek átlagában Magyarországon volt a legnagyobb, még az osztrák területet is felülmúlta, a zab vetésterülete szempontjából viszont az ausztriai átlag jóval nagyobb volt. Az első világháború után ezek az arányok természetesen megváltoztak. A magyar árpatermelés az utóbbi negyedszázadban némileg fejlődött. A zab termelésénél a helyzet hasonló. A magyarországi 1929/33. évi termésátlag nagyságát s a csehszlovák termésátlag 43.0%-kal és az ausztriai átlag 9.8%-kal ugyan felülmúlta, a többi dunai állam zab termésátlaga azonban jóval a magyar átlag alatt maradt.

Az ország az 1929/33. évek átlagában az európai árpatermés 2.9%-át termelte, zabnál ez az arány 0.8% volt. A világtermésből az árpánál 1.6%, a zabból 0.5% volt Magyarország részesedése. Magyarországnak az első világháború előtt árpából is, zabból is tekintélyes kiviteli többlete volt, 1909/13-ban az összes árpatermés 16.2%-át, az összes zabtermés 12.6%-át szállította vámkülföldre. Ezek az arányok az előző világháború után, a fontosabb termőterületek egyrészen elvesztése folytán, nagyon megváltoztak, az 1929/33. évek átlagában Magyarország árpából az össztermésnek már csak 7.5%-át, zabból 5.4%-át exportálta.

Jugoszlávia árpából és zabból csak saját szükségletét fedezi. Termésátlag az árpából is, a zabból is, összehasonlítva a többi dunai államban elért átlagokkal, gyengék. Árpatermelése, tekintélyes sertésállományához viszonyítva, kevésnek tűnik fel. Jugoszlávia sertésstenyészítő állam, viszont sör- és szeszipara kezdetleges, tehát jóformán összes árpatermése állattakarmányozásra szolgálhatott. Jugoszlávia árpa- és zabtermelése sem európai, sem világviszonylatban nem jelentős, külkereskedelme ebből a két terményből jóformán semmi.

Bulgáriában az árpa és a zab termelése szempontjából majdnem ugyanaz a helyzet, mint Jugoszláviában, de a termésátlagok jobbak. Talán ez okozza, hogy Bulgáriából az 1929/33. évek átlagában 266 ezer métermázsza árpát külföldre szállítottak. Zabexportja viszont ebben az időben sem volt, termése csak a belső szükségletet tudta kielégíteni.

Romániában az árpatermelés visszafejlődik, 1937-ben 20.8%-kal kisebb volt, mint az 1929/33. évek átlaga. Hektáronkinti termésátlaga 1937-ben mindössze 6.1 métermázsza volt, ez pedig teljes 40.8%-kal kisebb, mint az 1929/33-as átlag. Románia zabvetésterülete a dunai államok között szintén a legnagyobb. Románia az 1929/33. évek átlagában összes árpatermésének 48.6%-át külföldre szállította.

Románia árpavetésterülete az európai vetésterületnek 10.1%-a, tehát az összes dunai államok részesedésének sokszorososa, az európai árpatermésnek 8.6%-át produkálta. A világtermésre vonatkozó adatokra nézve, a területből Románia részesedése 5.2%, a termésből 4.9%. Románia zabvetésterülete Európa zabvetésterületének 2.7%-a, termése 2.3%-a, a világtermelésben Románia aránya a területnél 1.6%, a termésmennyiségnél 1.4%.

c) Kukoricatermelés

A kukorica termelése a dunai államok közül egyedül *Ausztriában* jelentőségnélküli. Termelése itt különösebb szerepet nem játszik, összes kukoricatermése még távolról sem elég állattakarmányozási és ipari szükségletének kielégítésére. A hiányt tehát ez az ország nagyarányú importtal kénytelen fedezni.

Azon a kis kiterjedésű területen, amely *Ausztriában* a kukorica termelésére alkalmas, igen magas színvonalú termelés folyik, átlagos terméshozama a dunai államok termésátlagait felülmúlja. Termésátlaga állandóan javul, az 1929/33. évek 20.7 métermázsás átlaga 1937-ig fokozatosan 29.5 métermázsásra növekedett. Ausztria kukoricabehozatali többlete az 1929/33. évek átlagában 172.8%-kal nagyobb volt, mint össztermése.

Csehszlovákia kukoricatermelése, habár jóval nagyobbarányú, mint Ausztriáé, intenzív mezőgazdálkodásához viszonyítva, egyáltalán nem

nagy jelentőségű. Itt is a kukoricatermelésre nem igen alkalmas éghajlati viszonyok akadályozzák a termelés kiterjesztését. A sertéshizlaláshoz és több iparághoz szükséges kukoricamennyiség nagyrészt külföldről szerzi be.

A kukorica termelése *Magyarországon* már jóval jelentősebb, mint az északi fekvésű dunai államokban. Az állattakarmányozás terén nélkülözhetetlen kukorica magyarországi termelési arányának nagyfokú növekedését mutatja, hogy vetésterülete 1.1 millió hektárnyi területével most mindjárt a búza után következik. Az 1929/33. évek átlagában a kukoricatermés egy hektárra eső átlaga 16 q volt. Ez az átlag 1937-ben 23.1 métermázsára emelkedett. A magyarországi kukorica bevetett területe Európa kukoricavetésterületének 7.0%-a, az egész világ vetésterületének 1.3%-a, a termésmennyiségnél ez a két részesedés 8.7%, illetőleg 1.6%. A magyar kukoricatermelés megfelelő színvonalát jellemzi, hogy az itteni termés-átlag az európai átlagnál 25.6%-kal, a világtermés-átlagnál pedig 18.5%-kal nagyobb. Magyarország a béke éveiben kukoricatermésének kis részét, mint felesleget, külföldre szállította.

Jugoszláviában a kukoricatermelés a szántóföldi termelésnek egyik legfontosabb ága. Az emberi étellemezésre szükséges kukoricamennyiség biztosítása, a kiterjedt arányú sertéstartás kielégítése után még jelentékeny a kukoricaexport is. A kukoricával bevetett terület nagysága Jugoszláviában is növekedik. 1937-ben 2.7 millió hektár volt. Ugyanakkor termésátlaga 15.8 métermázsáról 19.8 métermázsára emelkedett. Termésátlaga elég jó. Jugoszláviában a kukoricával bevetett terület az európai vetésterületnek 15.2%-a, a termésmennyiség az európai termésnek 18.6%-a. Az egész világ kukoricával bevetett területének a jugoszláv terület 2.9%-a, az összes termésmennyiségnek 3.4%-a. A jugoszláv kukoricatermésátlag az európai- és a világtermésátlagnál jobb. Jugoszlávia kukoricatermésének az 1929/33. években 8.6%-át szállította külföldre.

Bulgáriában a kukoricatermelés népelemezési és állattakarmányozási szempontból szintén egyaránt fontos. Vetésterülete nagy arányokban mulja felül a Dunamedence északi fekvésű államainak kukoricavetésterületét. Termésátlaga külterjes gazdálkodási rendszerének megfelelően gyenge, de javulást mutat. Bulgária kukoricatermésének az 1909/13. években 29.7%-át, az 1929/33. években 15.2%-át külföldre szállította, tehát kereskedelmi mérlegének a kukorica aktív tétele.

Az összes dunai államok között kimagaslóan legnagyobb arányú kukoricatermelés *Romániában* folyik, mert népelemezésre, a hizlalási és ipari felhasználáson kívül, itt van szükség a legnagyobb mennyiségű kukoricára. Az országban az összes bevetett területnek 35.1%-a kukorica termelésére szolgált. A termésátlag azonban Délkelet-Európa országaival összehasonlítva a leggyengébb.

Románia szerepe Európa, illetőleg a világ kukoricatermelésében kimagasló, kukoricával bevetett területe az európai vetésterületnek 29.5%-a, a világ kukoricavetésterületének 5.6%-a. Termésmennyisége az európai termés 28.6%-a, a világtermés 4.9%-a. Termésátlaga azonban 9.3 %-kal rosszabb, mint az európai átlag és 13.3%-kal rosszabb, mint a világátlag. Románia hatalmas kukoricatermésének 36.2%-át már az első világháborúelőtti években külföldre szállította. Az utóbbi években ezt a hatalmas exportot ugyan nem tudta elérni, de termésmennyiségének 19.6%-át még az 1929/33. években is külföldre vitte.

Néhány állam kukorica-, burgonya- és cukorrépatermelése az 1909/13. évek átlagában.

	K u k o r i c a			B u r g o n y a			C u k o r r é p a		
	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint
	q	q	q	q	q	q	q	q	
Ausztria	308	3.763	12.2	1.252	124.238	99.3	247	63.440	256.4
Bulgária	615	6.954	11.3	3	124	39.7	3	519	181.7
Magyarország	2.869	49.295	17.2	691	55.032	79.7	147	36.480	246.0
Románia	2.084	27.303	13.1	11*)	915	85.5	13	2.707	205.5
				23**)	323	14.3			
Szerbia ¹⁾	584	7.619	13.0	11	468	40.9	5	950	208.3
Európa összesen: ²⁾	11.253	160.432	14.3	13.210	1,334.561	101.0	2.116	497.270	235.0
A világ összesen: ²⁾	70.253	1,034.770	14.7	15.145	1,471.702	97.2	2.319	542.810	234.1

Néhány állam kukorica-, burgonya- és cukorrépatermelése az 1929/33. évek átlagában.

	K u k o r i c a			B u r g o n y a			C u k o r r é p a		
	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint	vetés- terület 1000 hektár	termés- meny- nyiség 1000	termés- átlag hektá- ronkint
	q	q	q	q	q	q	q	q	
Albánia	68	792	11.7	—	8	17.0	—	—	—
Ausztria	61	1.267	20.7	196	26.388	134.9	40	9.460	239.3
Bulgária	727	8.883	12.2	13	641	49.9	16	2.697	168.8
Csehszlovákia	136	2.340	17.2	722	93.702	129.8	186	49.493	261.7
Jugoszlávia	2.433	38.373	15.8	240	13.993	58.4	45	7.586	166.8
Magyarország	1.119	17.920	16.0	286	17.741	62.0	59	11.655	198.7
Románia	4.716	55.034	11.7	196	17.857	91.3	35	6.065	171.7
Európa összesen: ²⁾	16.004	206.861	12.9	16.851	1,863.697	110.6	2.919	544.397	186.5
A világ összesen: ²⁾	83.900	1,134.000	13.5	19.120	2,030.000	106.2	3.280	634.300	193.4

1) Három év átlaga.

2) Oroszország nélkül.

*) Főterménynek termelve.

***) Mellékterménynek termelve.

d) Burgonyatermelés

A népélelmezési szempontból legmegfelelőbb tömegcikknek, a burgonyának termésmennyisége Ausztriában nem fedezi a szükségletet, de termelése az utóbbi években határozottan fejlődőfélben van. Ausztria burgonyatermésátlaga kitűnő, a szintén nagyon jó csehszlovák átlagot is felülmúlja és pl. a jugoszláv átlagot több, mint 100%-kal haladja meg. A bevetett területnek növekedése és a termésátlag javulása következtében Ausztriában a burgonyatermés mennyisége az 1929/33. évek átlagos 26 millió métermázsával szemben 1937-ben 36 millió métermázsára lett.

Ausztria burgonyával nem önellátott, némi importra szorul.

A dunai államok közül a burgonyát a legnagyobb arányokban Csehszlovákiában termelik. Hektáronkinti termése igen jó, s vetésterületét kiterjeszteni igyekezett.

Európa burgonyatermelésében Csehszlovákiának már van némi szerepe, vetésterülete az európai vetésterületnek 4.3%-a, termésmennyisége — 123 millió métermázsával szemben — az európai termésnek 5.0%, világrehányban ez a két arány 3.8%, illetőleg 4.7%. Termésmennyisége a lakosság szükségletét, valamint az ipari és állattartási szükségletét éppen fedezi.

Magyarországon úgy népélelmezési, mint ipari és állattartási szempontból egyaránt fontos a burgonyatermelés s fedezi a belső szükségletet.

A gabonatermelés egyoldalúsága elleni küzdelem némi eredményét jelenti, hogy a burgonya vetésterülete az 1929/33. évvel szemben 3.1%-kal megnövekedett. A burgonyatermelés belterjessége szempontjából azonban kifogásolható a magyarországi hektáronkinti termés 62 métermázsás nagysága. Ez az átlag harmadrésszel kisebb, mint Románia átlaga. Nagyságát ugyan az időjárás erősen befolyásolja, de bizonyos közép nagyságot rendszeres vetőgumócsere mellett el kell érni. Magyarországon ezt a vetőgumócsere-t a kormányzat segítségével csak az utóbbi években kezdik rendszeresen lebonyolítani. Hatása azonban máris mutatkozni látszik. A magyarországi burgonyatermelés a világtermés szempontjából nem igen jöhet számításba, termőterülete az európai burgonyaterületnek 1.7%-a, termésmennyisége pedig világrészünk termésének mindössze 1.0%-a.

Magyarországon a belföldi szükséglet kielégítése után nem nagy burgonyakészlet — csupán 1—2% — marad külföldi szállítás céljaira.

Jugoszláviában mint tömegélelmezési cikknek, a burgonyának nincs túlságos jelentősége, mert az aránylag szűk keretek között mozgó termelése mellett nemcsak hogy importra nem szorul, de még 3 millió métermázsánál jóval nagyobb mennyiséget külföldre szállított. Vetésterülete 1929/33-tól 1937-ig 7.5%-kal emelkedett, termésátlaga azonban alig javult.

Bulgáriában a burgonyatermelésnek semmi jelentősége sincs, bevetett területe minimális.

Valamivel nagyobb a jelentősége a burgonyatermelésnek *Romániában*. A kormány — ügylátszik — súlyt vetett a burgonya termelésére, mert a vetésterület 1937-ben már 314 ezer hektár lett, ez pedig 1929/33 óta igen tekintélyes (60.2%-os) emelkedésnek felel meg. Termésátlaga közepes. Világviszonylatban burgonyatermelése nem jelentős.

e) Cukorrépatermelés

A cukorrépatermelés, Csehszlovákiát kivéve, egyik dunai államban sem folyik nagy arányokban. Nemzetközi megállapodás értelmében a termelés a második világháború előtt korlátozva volt. Ezért a termőterületben a multhoz képest némi csökkenés mutatkozik.

Ausztáriában az 1929/33. években mindössze 40 ezer hektáron termeltek cukorrépát.

Csehszlovákiában már a vetésterület nagysága is mutatja, hogy az országban kiterjedt cukorrépatermelés folyik. Az átlagtermése igen magas. A cukorrépaterek intenzív kezelése továbbfolytatódott, az 1937. évi cukorrépaátlagtermés már 26.5%-kal múlja felül az 1929/33. évek átlagában elért eredményt. Európában a cukorrépatereknek 6.4%-át, a termésnek pedig 9.1%-át Csehszlovákia termelése szolgáltatta.

Magyarországon 1937-ben 20.3%-kal kisebb volt a cukorrépa vetésterülete, mint az 1929/33. évek átlagában. A cukorrépatermelés általában a belterjes gazdálkodás mutatója, ennek tulajdonítható, hogy a legtöbb cukorrépát általában az 500 hektárnál nagyobb gazdaságok termelték. Termelésének visszaszorítása a belterjes gazdálkodás elterjedésének mindenesetre egyik kerékkötője volt. Az alföldi vidékek talajának szikesedése ellen sikerrel védekeztek a cukorgyári mésziszap-kezeléssel.

Jugoszláviában a cukorrépatermelés 1937-ig 53.3%-kal még kisebb lett úgy, hogy jelentőségét jóformán teljesen elvesztette. Ez annál sajnálatosabb, mert termésátlaga, főleg az utóbbi években határozott javulásról tanuskodik, így az 1929/33. évi 166.8 métermázsáról 1936-ban 204.9 métermázsára emelkedett.

Romániában sincs nagy jelentősége a cukorrépatermelésnek.

f) Takarmánytermelés szántóföldön

A szántóföldi takarmánytermelés a dunai államokban elég elterjedt, a termelés főleg az első világháború után jelentkező gazdasági válság idejében lendült fel, amikor a tengerentúli államok dömping gabonárai az európai államok gazdaságos gabonatermelését lehetetlenné tették. Ennek következtében a gazdák gabonatermelésüket a lehetőséghez képest igyekeztek korlátozni, inkább takarmányfélék termelésére tértek át, mert kevesebb termelési költséget igénylő termelvényeiket az állatokon keresztül aránylag elég jól tudták értékesíteni.

Ausztria, mint állattartó ország, elég sok takarmányt termel. Hatalmas termésátlaga (361.3 métermázsa) sokkal jobb, mint pl. a magyarországi átlag. A tököt leginkább, mint közöttest termeli. Termésének körülbelül 40%-a a főzeléktök. Lóherében Ausztria vetésterületének nagyságát a dunai államok közül egyedül Csehszlovákia múlja felül. Termésátlaga elég jó. Lucernát Ausztria csak kis mértékben termel, az egyéb szalastakarmányfélék 1937. évi termelése valamivel nagyobb arányú.

Csehszlovákiában a takarmányféléket elég nagy arányokban termelik. Takarmányrépa-vetésterülete a dunai államok között a legnagyobb. A lóhere vetésterülete a dunai államok között kimagaslóan a legnagyobb. Termésátlaga igen jó. A lucernában is igen nagyarányú a csehszlovákiai termelés, vetésterülete nagyságát csak a magyarországi terület előzte meg.

1938	Takarmányrépa			T ö k			L ó h e r e		
	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektá- ronkint q	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektá- ronkint q	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektá- ronkint q
Ausztria	62	22.403	361.3	12 ¹⁾	2.252 ¹⁾	187.7	199	8.915	44.8
Csehszlovákia	146 ¹⁾	51.661 ¹⁾	353.9	1 ¹⁾	154 ¹⁾	154.0	597	28.776	48.2
Magyarország	139	35.210	252.6	9	2.326 ³⁾	260.6	128	4.842	37.8
Jugoszlávia	32	5.209	162.8	—	12.066	—	120	4.333	36.1
Albánia	—	—	—	—	—	—	1 ⁴⁾	58 ⁴⁾	58.0
Bulgária	6	1.133	188.9	—	—	—	1 ⁵⁾	20 ⁵⁾	20.0
Románia	46 ⁶⁾	6.019 ⁶⁾	130.9	6	342 ⁷⁾	57.0	191	6.685	35.0
1938	L u c e r n a			Egyéb szalastakarmány			S z é n a		
Ausztria	42	1.665	39.6	65 ¹⁾	4.750 ¹⁾	73.1	964 ²⁾	39.305 ²⁾	40.8
Csehszlovákia	166	9.401	56.6	136	6.032	44.4	1.265	50.021	39.5
Magyarország	225	10.762	47.8	345	30.149	87.3	645	18.316	28.4
Jugoszlávia	105	4.133	39.3	37	1.168	31.5	1.841	31.807	17.2
Albánia	—	—	—	—	—	—	22	623	28.3
Bulgária	42	1.944	46.3	34	613	18.0	308	6.858	22.2
Románia	149	5.274	35.3	340	6.812	20.1	1.493	32.311	22.3

1) 1937. évi adat.

2) 1936. évi adat.

3) Ezenkívül mint melléktermény 22.162 ezer q termelt.

4) Lóhere és lucerna.

5) Lóhere és baltacim.

6) Gyökértakarmány.

7) Ezenkívül mint melléktermény 17.314 ezer q termelt. A termés 40%-a főzeléktök.

Igen nagyarányú a takarmányfélék termelése az aránylag kis rétterülettel rendelkező *Magyarországon*. Takarmányrépa-vetésterületénél a dunai államok között csak a csehszlovák terület nagyobb. A tök főterményként való termelése Magyarországon nem nagy jelentőségű, a közöttek termelés eredménye azonban a szántóföldi termelésnek körülbelül tízszerese. Lóheretermelése nem nagyarányú, viszont a lucernatermelésben a dunai államok között Magyarország vezet. Termésátlaga elég jó. Kimagaslóan nagy Magyarországon a többi fajta szalastakarmány termelése: Igen elterjedt a bükkönyfélék, a csalamádé, a muhar és a baltacim termelése. Magyarország szalastakarmánymag feleslegét a külföld mindig szívesen vette át, a könnyen aklimatizálódó magyar heremagvakból 1939-ben közel 14 millió P volt az export bevétele, például az USA több, mint 1 millió P értéket (13.008 métermázsát) vett át.

A dunai államok közül a szántóföldi takarmánytermelés *Jugoszláviában* gyenge közepes színvonalú, mert réttel és legelővel bőségesen rendelkezik. Még legjobban a takarmányrépának, a lóherének és a lucernának termelését karolják fel, azonban ezeknek a vetésterülete is, terméseredménye is lényegesen kisebb a szomszédos államok megfelelő eredményeinél. Ezek közül az államok közül *Bulgária* az egyetlen, amelyik takarmánytermelésben még Jugoszlávia mögött is messze elmarad, itt tulajdonképpen takarmánytermelésről nem is lehet beszélni.

Annál kiterjedtebben foglalkoznak takarmánytermeléssel *Románia* gazdái. A gyökértakarmány (takarmányrépa) vetésterülete nagy. Egy hektár területre számított átlaga azonban egészen gyenge. A töknek, mint a főtermények terméseredménye 342 ezer métermázsá volt, mint közötteknek 17.3 millió métermázsá. A termelt mennyiségnek Romániában is körülbelül 40%-a a főzeléktök. A lóhere termelésénél vetésterülete is, termésmennyisége is közepesnek mondható. A lucerna vetésterülete is nagy. A többi szalastakarmányfélések termelése nagyon kifejlett, a terméseredmény nagysága, Magyarországot kivéve, a dunai államok között a legnagyobb.

g) Hüvelyes növények szántóföldi termelése

A hüvelyes növények szántóföldi termelése a dunai államokban nem nagyarányú. A hüvelyesekből ezekben az országokban a szántóföldi, főként közöttek termelés mellett elég jelentékeny kerti termelés folyik (ennek kiterjedéséről azonban még csak becslésszerű adatokkal sem rendelkezünk.). Szerepük, főleg a nem termelő lakosság ellátásában, a háborús években természetesen fokozódott.

Ausztriában egyik hüvelyesfélések termelése sem játszik komoly szerepet, hüvelyesből állandóan tekintélyes mennyiségű behozattal tudja fedezni szükségleteit.

Csehszlovákiában a hüvelyesek termelése szintén elég szűk keretek között mozog. A hüvelyeseket illetően önellátási törekvéseit nem tudta megvalósítani, amennyiben tekintélyes hüvelyes behozatala volt (1937-ben 8 millió csk értékben).

Magyarország a hüvelyesnövények szántóföldi termelésében a dunai államok között elég jelentős szerepet játszik. A babot leginkább mint közötteket termelik. Az így termelt babmennyiség ugyanis az összes babtermésnek 93.0%-a. A bab termésátlaga közepes, 22.1%-kal rosszabb, mint a csehszlovák átlag, de 60%-kal nagyobb, mint a román átlag. A borsó szántóföldi termelésében Magyarországon a dunai államok között

A hüvelyesek termelése.

	Bab, mint főtermény			Bab, mint melléktermény		Borsó, mint főtermény			Lencse, mint főtermény		
	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektáron- kint q	Termés- meny- nyiség 1000 q	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektáron- kint q	Vetés- terület 1000 hektár	Termés- meny- nyiség 1000 q	Termés- átlag hektáron- kint q	
Ausztria (1913)	261 ¹⁾	2362 ¹⁾	9.1	12 ¹⁾	—	—	—	—	—	—	
Magyarország (1913)	11	107	9.7	2.141	9	89	9.9	4	27	6.7	
Bulgária (1911)	62	473	7.6	—	3	17	6.6	8	61	7.3	
Románia (1911)	37	291	7.9	952	13	157	12.1	1	8	7.9	
Szerbia (1910)	10	401	10.4	—	1	4	6.6	1	4	4.5	
1938											
Ausztria	2.6 ²⁾	36 ²⁾	13.8	121 ²⁾	3.8 ²⁾	53 ²⁾	13.9	1.0 ²⁾	10 ²⁾	10.0	
Csehszlovákia	5.2	59	11.3	160	12.6	176	14.0	4.6	33	7.2	
Magyarország	3.9	34	8.8	452	31.9	416	13.1	13.3	83	6.2	
Jugoszlávia	30.9	269	8.7	872	4.7	62	13.2	2.4	15	6.3	
Bulgária	99.6 ²⁾	70 ²⁾	0.7	234 ³⁾	0.8 ²⁾	11 ²⁾	13.7	5.8 ²⁾	13 ²⁾	2.2	
Románia	84.3	465	5.5	1.352	48.7	478	9.8	21.9	156	7.1	

1) Hüvelyesek együtt.

2) 1937. évi termés.

3) 1936. évi termés.

elégge előljár. Vetésterületének nagyságát csak Romániáé előzi meg, 52.7%-kal. A lencsénél csak a román vetésterület nagyobb a magyar vetésterületnél. Hüvelyesekből Magyarország belföldi szükségletét teljesen fedezi, ezenfelül még nagy mennyiséggel rendszeresen külföldön értékesít (1929-ben 20.1, 1939-ben 10.6 millió pengő értékben), még más világrészben is (az USA 1929-ben 412 millió pengő, 1939-ben 688 ezer pengő értékben vett át hüvelyest Magyarországtól).

Jugoszláviában a babtermés jelentékeny része (76.4%) szintén a közöttek művelés eredménye. A borsó és lencse szántóföldi termelése háttérben maradt. Babból számottevő kivitele van (1930-ban 28 millió dinár értékben).

Romániában a hüvelyesnövények termelése elég nagyarányú, úgy a vetésterület nagysága, mint a termés mennyisége szempontjából a dunai államok között kimagaslóan első helyen áll. A bab termésátlaga viszont éppen úgy, mint a legtöbb szántóföldön termelt gazdasági növényé igen gyenge.

h) Főzelék- és zöldségfélék szántóföldi termelése

A főzelék- és zöldségfélék termelése, egy-két cikktől eltekintve, főleg kertekben folyik, ezeknek a gazdasági növényeknek szántóföldi termelése Délkelet-Európában nem nagyarányú. A főzelékfélék egyrészét (fejeskáposzta, zöldbab) a szántóföldeken mint közöttek szokták termelni

3. Kereskedelmi növények

A dunamenti államokban a kereskedelmi növények termesztése nem foglalja el azt a helyet, amely ezeket a növényeket az itteni talaj- és éghajlati viszonyoknál fogva megillethetné. A mezőgazdaság külterjes, sok esetben egészen kezdetleges művelési módjai általában korlátokat szabnak a kereskedelmi növények kiterjedt termelésének, mert a saját szükségletek kielégítésére egyre nagyobb tömegben állottak rendelkezésre azok a külföldi, főleg tengerentúlról származó kereskedelmi növények, amelyekkel olcsó áron árasztják el az európai piacokat. Ezekkel az olcsó termelvényekkel szemben az itteni termelés nem volt versenyképes és részben ezért, részben pedig a nemzetközi tőke által irányított tömegizlés térhódítása miatt az itt régebben otthonos termelési ágak is lassanként elsorvadtak. Ez a megállapítás azonban természetesen nem vonatkozik minden kereskedelmi növényre egyformán, mert pl. a dohánytermelés Európa délkeleti államaiban nagyon elterjedt és az itt termesztett dohányok jó külföldi piacnak örvendenek.

a) Olajos növények

Repce. A dunai államok klasszikus olajnövénye. Termesztése a századfordulótól kezdve a második világháború kitöréséig a dunai államokban — kevés kivétellel — igen nagyarányú visszaesést mutat.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Mag- behozatali 32.4	Olaj- t ö b b l e t 6.4 ²⁾	Mag- kiviteli 1000 q	Olaj- kiviteli 0.7 ²⁾
		1 ha-on q	összesen 1000 q				
Ausztria (1929/1938)	1.9	9.3—13.2	21.4	9.7 ¹⁾	6.4 ²⁾	—	—
Csehszlovákia (1929/1938)	3.3	8.3—15.8	43.1	—	—	—	0.7 ²⁾
Magyarország (1930/1939)	10.5	6.6—10.3	90.7	—	—	51.5	4.3
Jugoszlávia (1930/1939)	12.1	5.0— 8.6	76.9	—	—	—	—
Bulgária (1930/1939)	11.7	5.3—13.2	113.3	—	—	42.7	1.1
Románia (1930/1939)	73.0	3.0— 6.9	368.1	—	—	133.0	0.5

1) 9 év átlaga 1931 nélkül.

2) 1930/1938.

Ausztriában a század elején még 25—30 ezer ha vetésterülettel rendelkező repcetermelés az első világháborúig, de főleg ezalatt annyira lecsökkent, hogy a háború után a repcetermőterületek elvesztése a megkisebbedett ország repcetermelésében már alig észrevehető nyomokat hagyott. Azóta 1926-ig 1000 ha-ban, 1927—1938-ig pedig 2000 ha-ban állandósult a repce vetésterülete. A termésátlagok a század eleje óta meglehetősen állandóak és a legmagasabbak között voltak a dunai államokban. A szükségletek biztosítására a hazai termelés nem volt ugyan elegendő, de azért a behozatal sem volt jelentős.

Csehszlovákia, bár elég lényeges — a saját termelését igen gyakran meghaladó — behozatalra szorult repcemagból, a repce termesztését kezdetben meglehetősen elhanyagolta, pedig a Duna völgyében itt találtak a legkedvezőbb termésátlagokat.

Magyarországon a repcetermesztés nem mutat különösebb ingadozásokat, de századeleji átlagos vetésterületének, amely akkoriban 26 ezer ha körül mozgott, a második világháborúelőtti időkhöz alig 41%-át tarthatta csak meg, mert elég tekintélyes kiviteli feleslegének kedvező értékesítése mind több nehézségbe ütközött.

A dunamenti államok sorában csupán Jugoszlávia és Bulgária repcevetésterületében lehet az idők folyamán némi gyarapodást tapasztalni.

A vetésterület nagyságát tekintve, Románia a dunai államok sorában első helyen áll a repcetermelésben. A század első évtizedében itt átlagosan 92 ezer ha-on ülték a repce termesztését. Vezetését, 1930—39. átlagát tekintve is, megtartotta ugyan, de vetésterülete időközben 73 ezer ha-ra csökkent. Bulgária után Románia repcetermelése mutat legkevesebb állandóságot. Itt u. i. a század elején 13 ezer ha-os vetésterület mellett 252 ezer ha-os területtel is találkozunk. Ilyen nagy hullámozást az újabb háborút megelőző évtized már nem mutat ugyan, de még ez is az ötletszerű termesztés jegyében áll. Termésátlagai még a Jugoszláviában észlelt alacsony átlagok mögött is elmaradnak. Ennek folytán a nemzetközi repcepiacra nem is foglalja el azt a helyet, amely kiterjedt repcevetésterületei miatt megilletné. Kiviteli feleslegével Magyarország előtt áll a délkelet európai országok között.

A repcemagtermelés terén tapasztalt visszafejlődés valószínűleg azzal a jelenséggel függ össze, hogy a repceolaj felhasználása világítási és kenési célokra csökkenőben van s a repceolaj hidrálási termékei is csak alárendelt jelentőségűek.

Napraforgó. Ellentétben a repcével, amelyet klasszikus olajnövénynek nevezhetünk, a napraforgó modern olajos növény. Nagobbmértvű termesztésének a század elején a délkelet európai államokban még nyomát sem látjuk, de az utóbbi években annál lendületesebben tör előre. Ma már az itt termesztett olajos növények között az első helyen áll.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s 1 ha-on q	összesen 1000 q	Mag- behozatali t ö b b l e t	Olaj- b e h o z a t a l i	Mag- kiviteli 1000 q	Olaj- kiviteli
Magyarország (1930/1939)							
főtermény	4.9	7.4—11.3	45.6	—	—	{ 34.2 ¹⁾	3.3 ¹⁾
melléktermény	—	—	217.8	—	—		
Jugoszlávia (1935/1939)	11.1	13.2—17.6	165.4	41.4	—	—	—
Bulgária (1930/1939)	121.4	6.2—13.0	1140.7	—	—	243.0	14.4
Románia (1930/1939)	183.2	8.3—10.5	1662.8	—	—	357.1	34.3

1) 1934/1939.

A napraforgó termesztése inkább csak a déli országokban öltött nagy arányokat, de Magyarországon is már említésre méltó eredménye-

ket ért el. Itt ma még leginkább a közöttek növény gyanánt való termesztése jelentős, de egyre nagyobb mértékben hódít teret a főtermények között is. Magyarországon napraforgó termésének egyre nagyobb hányadát fordította saját növényi olajszükségletének kielégítésére. 1929-ben termésének még kétharmad részét vámkülföldre szállította s azonfelül némi napraforgó olajat is exportált, egy évtized alatt azonban már a lényegesen nagyobb termés is mindinkább fokozódó belföldi szükséglet kielégítésére szolgál s régebben külföldre szállított mennyiségnek újabban csak kis része jelentkezik kiviteli felesleg gyanánt.

Magyarország déli szomszédja, Jugoszlávia, tüntette fel a második világháború előtt a legmagasabb termésátlagokat. Napraforgót itt nagyobb tömegben a fejlettebb mezőgazdasági kultúrának örvendő északi részeken termesztették.

Vezetős szerepet a napraforgó termelésben régóta Bulgária és Románia vitt s a világpiac napraforgómag-szükségletét is csaknem teljes mértékben ez a két állam elégítette ki. Elfoglalt vetésterületénél fogva e két állam közül is Románia haladt a napraforgótermesztés élén. Itt van a legnagyobb múltja is a napraforgótermesztésnek és ennek megfelelően a romániai olajos növények termesztésében a napraforgóé a vezető szerep. 1925-ben a napraforgó vetésterülete meglepetésszerűen 170 ezer ha-ra szökött, amely az előző évben elég nagymérvű, de fokozatos fejlődés után is még csak 88 ezer ha-t ért el. Azóta, a második világháború kezdetéig, a 200 ezer ha fölé emelkedett. Magtermése már 1926 óta jóval 1 millió q fölé volt és 1938-ban kerekén 2 millió q napraforgómagot arattak. Románia átlagos évi napraforgómagkivitele 300—400 ezer q-t ért el s ezzel a világpiacon is első helyet vívott ki magának. Napraforgóolaj kivitele már kevésbé volt jelentős. Termésátlagai a napraforgótermelést űző délkelet-európai négy állam között a legalacsonyabbak voltak.

Sokkal jobb termésátlagokat tüntet fel a második legjelentősebb napraforgótermelő ország: Bulgária. Bulgária fokozatos, ingadozásoktól mentes fejlődéssel ért el napraforgótermesztésének mai szintjére, s ma a napraforgó legfontosabb olajos növénye. Termése 1939-ben pedig már a 2 millió q-át is megközelítette. Magkivitele 1935 óta a román kivittelt is túlszárnyalta.

Lenmag. Ellentétben a napraforgóval, amelynek termesztése csak a délen fekvő dunai államokban dívik, lennel az északi Ausztriában és Csehszlovákiában is találkozunk. Olyan mértékben azonban, amilyen mértékben ezeknek az országoknak szüksége megkívánta volna, nem tudott elterjedni, mert a délkelet-európai államok lenmagtermelési mértéke — Romániát kivéve — passzív volt.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Mag- behozatali t ö b b l e t	Mag- kiviteli 1000 q	Olaj- kiviteli 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q			
Ausztria (1929/1938)	1.7	3.2—5.0	7.1	4.2	45.3	—
Csehszlovákia (1928/1937)	13.3	2.8—4.7	54.2	256.2	—	1.1
Magyarország (1929/1938)	11.1	4.0—7.5	61.2	2.0	2.1	—
Jugoszlávia (1929/1938)	—	—	11.2	64.2	3.0	—
Bulgária (1929/1938)	1.4	2.5—6.8	6.8	0.8	4.9	—
Románia (1929/1938)	22.7	3.4—5.7	97.7	—	0	27.4

Ausztriában a len vetésterülete a XX. század elejétől kezdve következetes fogyatkozást mutat. Lentermelő pozícióját az első háború után a nagyobb részben Ausztria testéből alakult Csehszlovákiának engedte át s ettől kezdve lentermelése csaknem teljesen elsorvadt, vetésterülete az

utolsó évtizedben már csupán 1—2 ezer ha körül mozgott. Ennek megfelelően évi behozatala elég tekintélyes.

Csehszlovákia önálló állami életének első évtizedében 20 ezer hánál nagyobb területen termesztett lent. Ez az állandósultnak látszó helyzet 1929-ben ingott meg s azóta a lentermelés erős hullámmást tüntetett fel. A magtermés szélső határai 24 és 106 ezer q. Behozatali többlete lenmagból a legmagasabb.

Magyarországon a század elején még legfőképpen rostnyeres céljából termesztett 21 ezer ha-os vetésterületű len szintén fokozatosan vesztett teret, de az első világháború végén még mindig 15 ezer ha-t ért el. Az ekkori területvesztések a lentermesztést is érzékenyen sujtották. 1920-ban már csak 3.6 ezer ha volt a len vetésterülete. Független helyzetének kiküszöbölése érdekében 1930-tól, a gazdasági válság mélypontjától kezdve hatalmas erőfeszítéseket tett ugyan, de fejlődő ipara a külföldi lenolajat mégsem nélkülözhetette. 1929—38 átlagában vetésterületét tekintve Magyarország a harmadik helyen állt, de ha-onkénti magtermése a háborúig a legmagasabb volt a dunamenti államok sorában.

Szerbiából csak a lenrost termésére nézve vannak adataink. Jugoszláviában a termelt lenmag mennyisége — kevés kivételt nem tekintve — 1938-ig az évi 10.000 q-án felül volt, csúcseredményt az 1936. év magtermése jelentett 15 ezer q-val. Ez a mennyiség az ország szükségletének csak csekély hányadát tette ki.

Bulgária lenmagtermelése lényegtelen, még Ausztriánál is kevesebb.

A lenmag termelésében a délkelet-európai államok sorában egyetlen külkereskedelmileg aktív ország volt: Románia, bár a len vetésterülete a század kezdetétől itt is több-kevesebb ingadozást és következetes csökkenést mutat. A csúcspontot 1903-ban a 80 ezer, a mélypontot pedig — az első világháború alatt rendkívül lecsökkent termelést figyelmen kívül hagyva — 1938-ban a 15 ezer ha-os vetésterülete jelenti. Utolsó 10 évi átlagos terméséből saját szükségleteinek kielégítése után évente a legnagyobb mennyiséget exportálhatta külföldre.

Equéb olajos növények. Az eddig tárgyalt fontosabb olajos növényeken kívül az Európa délkeleti országaiban termesztett egyéb olajos növények jelentősége általában jóval kisebb. Szerepük ezért — kivéve a mással nem helyettesíthető olajok gyártására szolgáló magvakat, mint amilyen például a ricinus — többnyire inkább csak együttes tömegük-nél fogva van.

Ausztria mák vetésterülete 1921-től kezdve állandóan 2 ezer ha körül volt és évi termése az utóbbi 10 évben 13—22 ezer q-t ért el. Ausztriában, a mákon kívül, az első világháború előtt, a tengerparti vidékeken olivát termeltek. Ausztriában nem termelhető olajos magvakból 1935—38-ban 174 ezer q-át importáltak évente, főleg napraforgót és koprát. Az egyéb növényi olajok behozatala pedig, amely főleg szója-és napraforgóolajból állt, évente 142 ezer q-t tett ki.

Csehszlovákia az olajtartalmú egyéb növények közül szintén csak mákot termelt, kisebb ingadozásoktól eltekintve egyre növekvő iránnyal. Ebben nemcsak vetésterületével, de termésátlagaival is vezetett a dunamenti államok között, amelyek Európának ebben a részében a legmagasabbak voltak: 7.0—9.8 q között mozogtak ha-onként. A mák vetésterülete pedig, amely 1922-ben még csak 8.000 ha, 1938-ban már 15 ezer ha-ra szaporodott. Termése a mai háború előtt már a 130 ezer q-t

is meghaladta. Egyéb növényi olajok termelése terén az ország mérlege a délkelet európai államok sorában a legnagyobb mértékben volt passzív. Egyéb olajos mag-behozatala ugyanis, amelynek legnagyobb tömegét a földidió, kopra és napraforgó tette ki, évente az 1 millió q-át is meghaladta, egyéb növényi olajokból pedig 59 ezer q volt az 1935—38. évi átlagos behozatal. Utóbbiak közül a szója-, földidió- és ricinusolaj szerepelt a legnagyobb tételekkel.

Magyarországnak, mint a délebben fekvő országnak, olajosnövény-termelési képe már színesebb. A már említett olajnövényeken kívül mákot, szójababot és ricinust is természetnek. Máktermelésének hullámozó, de emelkedő irányzata van. A második háború előtti évtized átlagos vetésterülete 10 ezer ha-on felül volt, évenkénti termése pedig az 51 ezer, a közöttes-termelést is beleszámítva pedig 69 ezer q-án is felül volt. Ricinus- és szójatermelése még csak a legutóbbi években honosodott meg s bár termesztése még nem általános, mégis állandóan fejlődő irányvonalat tüntet fel. A szójatermelés 1940-ben már 5000 ha-on folyt. A ricinus termeléséről csak 1939-től vannak adataink, de vetésterülete már addig is átlépte a 3 ezer ha-t, 30 ezer q-nál nagyobb termést hozva. Az egyéb olajos növények külkereskedelmi forgalma a háború előtti években 1.4 ezer mázsa mák kivittelt, valamint oliva- és ricinusolaj és kb. 90 ezer kopra behozatalt (1937—38 átlaga) tüntet fel.

Még változatosabbak voltak Jugoszlávia olajnövény termelési lehetőségei. A mákon, szójababon és ricinuson kívül itt már a szezám és a gyapot vetésterülete is jelentkezik, ezeken felül pedig tengerparti vidékein csaknem 5 millió olajfát számlált. Ezeknek az olajos növényeknek mag-, illetve bogyótermése 1939-ben együttvéve 390 ezer q volt. Vetésterületük és termésük a következőképpen oszlott meg.

	Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q		Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q
Mák	8.9	23	Szójabab	3.0	28
Ricinus	0.3	3	Gyapotmag	5.0	24
Szezám	2.0	5	Oliva	—	307

Jugoszlávia ebben az évben 32 ezer q szójababot és 5.2 ezer q olivaolajat szállított külföldre.

Bulgária, az olajos növények termelésében a vele szomszédos Jugoszláviánál is gazdagabb a földidióval. Újabb területén már olajfa-ligetei is vannak. Bulgáriában 1938-ban az eddig tárgyaltakon kívül a következő olajos növények termelése folyik:

	Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q		Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q
Mák	0.9	3.0	Szójabab	12.0	67.0
Földidió	3.0	20.0	Gyapot (mag)	51.0	228.0
Szezám	2.0	2.0	Összesen:	68.9	320.0

Románia, mindenféle olajos növényből a legtöbbet termeli a délkelet európai államok között. Kimagaslik szójabab termelése, amely rövid idő alatt 100 ezer ha-nál nagyobb területet foglalt le magának és 1939 óta a napraforgó után legfontosabb olajos növénye lett. A következő táblázat Románia egyéb olajos növényeinek 1939. évi termelési adatait mutatja be:

	Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q		Vetéster. 1000 ha	Termés 1000 q
Szójabab	103.4	861.0	Gyapotmag	7.0	26.0
Ricinus	0.3	1.4	Mák	2.3	13.5
Mustár	1.3	5.3	Összesen:	114.3	907.2

Nagyra méretezett olajos magtermelésének megfelelően Románia kiviteli mérlege is aktív. Szójababtermelésének egész mennyiségét a nemzetközi piacon értékesítette. Behozatalra szorult ellenben szezamból és koprából, amelyből együttvéve 35 ezer q-át és ricinus-, valamint olivaolajból, amelyből 5.6 ezer q-át importált.

b) Rostos növények

Kender és len. A kender és a len a dunai államok mindegyikében többé-kevésbé jól diszlik. A két növény közül a kender az, amelynek a délebben fekvő országok éghajlati viszonyai jobban kedveznek. Régebben a textilnövények sorában Európának ezen a részén a kender és len felhasználása úgyszólván kizárólagos volt s akkor termelésük is sokkal nagyobb területekre terjedt ki. A gyapot és juta térhódítása azonban mind a kettőt leszorította a piacon elfoglalt régi helyéről s azóta természetük állandóan visszafejlődött. Csupán a dunai Balkán-államok kendertermelése mutatott fellendülést.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Behozatali t ö b b l e t	Kiviteli 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q		
<i>Kenderrost (fonál)</i>					
Ausztria (1931/1937)	0.1	3.4— 4.1	1.1	43.1 ¹⁾	—
Csehszlovákia (1929/1938)	7.6	5.0— 8.2	55.4	21.8	—
Magyarország (1929/1938)	10.2	6.0— 8.1	74.6	—	2.6
Szerbia (1903/1911)	14.0	4.2— 6.3	67.1	—	—
Jugoszlávia (1929/1938)	39.6	8.4—10.2	362.8	—	57.5 ²⁾
Bulgária (1929/1938)	5.8	3.3— 5.6	26.2	1.0 ²⁾	—
Románia (1929/1938)	45.9	4.9— 5.9	249.1	18.0	—

1) 1929/1938.

2) 1929/1931. években a lennel együtt.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Behozatali t ö b b l e t	Kiviteli 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q		
<i>Lenrost (fonál)</i>					
Ausztria (1929/1938)	2.6	2.9— 3.5 ¹⁾	7.0 ¹⁾	7.3	—
Csehszlovákia (1928/1937)	13.3	3.8— 5.8	68.5	129.1	—
Magyarország (1929/1938)	11.1	1.6— 7.1	37.6	—	26.4
Szerbia (1903/1911)	1.6	2.9— 5.2	6.0	—	—
Jugoszlávia (1929/1938)	12.5	7.1—10.0	106.6	—	0.1 ²⁾
Bulgária (1929/1938)	1.4	0.5— 3.6	2.2	1.0 ³⁾	—
Románia (1929/1938)	22.7	1.5— 4.2	68.2	—	0.0

1) 1931/1938.

2) 1932/1938.

3) 1929/1931. években a lennel együtt.

A régi Ausztriában a lentermesztés terjedt el jobban s ebben a dunamenti államok között a század elején még az első hely illette meg. Kendertermelése az előbbi vetésterületének csak alig fele részén folyt. Legmagasabb kenderterületet 1904-ben (29.3 ezer ha) s legmagasabb lenterületet 1906-ban (72.4) figyelhetünk meg. Akkoriban még 150—250 ezer mázsás kender- és 450—550 ezer mázsás lentermése volt. A megkisebbedett Ausztriának az első világháború után kenderterülete 200—300 ha-ra, lenvetésterülete pedig ezer ha-ra csökkent. Ennek megfelelően természetesen külkereskedelmi mérlege is, különösen kenderből, erősen passzív volt. Annak jellemzésére, hogy a kender és len rovására milyen szerepet vívott ki magának a textiliparban a gyapot és a juta, megemlíthetjük, hogy míg a lenfogyasztás a második háború előtti években átlag

14.3 ezer q, a kenderé pedig 44.2 ezer q volt, addig a gyapotfogyasztás 1935—38-ban átlag 380 ezer, a jutafogyasztás pedig 84 ezer q volt.

Csehszlovákia kender- és lentermelésében élesen rajzolódnak ki a gazdasági konjunktúra és dekonjunktúra évei. Míg a len — amelynek termesztése itt is fejlettebb, mint a kenderé — vetésterületei a 20-as években 19—25 ezer ha, a kender területei pedig 10—12 ezer ha között ingadoztak, a 30-as évek elején a len vetésterülete 7 ezer, a kenderé 8 ezer ha-ra csökkent. A lentermesztés azonban 1935-től kezdve ismét fellendült, csak a kender vetésterülete csökkent tovább 7 ezer ha-ra. A behozatal kenderből is tekintélyes volt, de lenből is az újra felfokozott hazai termelésnek kb. kétszeresét tette ki. Csehszlovákia rendkívül fejlett textilipara a kender- és lenbehozatalon kívül 1935—38. átlagában évente még 850 ezer q gyapot- és 336 ezer q jutaimportra szorult.

A régi Magyarországon, délibb fekvésénél fogva, a század elején még a kendertermelés volt a fejlettebb, ennek vetésterülete ugyanis lentermő területeinek több, mint háromszorosa volt. Az első háború után azonban elveszítette legfontosabb kenderterületeit s ezzel a dunai államokban a kendertermelésben viselt vezető pozícióját is. 1912-ig 60—68 ezer ha-ra terjedt a kender magyarországi területe. Az első háború után az itt meghonosodott rostos növények termelését a nagy méreteket öltött verseny következtében előállott értékesítési nehézségek ingadozóvá tették. De a vetésterületek újra fejlődő irányvonalat mutatnak. Lenkiviteli pozícióját Magyarország az első háború befejezése óta mindvégig megtartotta, csak kenderből szorult — átmenetileg — behozatalra. Szépen fejlődő textilipara azonban 1935—39 átlagában 250 ezer q gyapot és 102 q juta behozatalát tette szükségessé.

Jugoszlávia a második háború előtt lenből önellátó, kenderből pedig külföldi piacra termelő állam volt. Mind a két növény kultúráját már a régi Szerbiában is megtaláljuk. Az első világháború után pedig, minthogy jelentékeny kender- és lentermő területekkel gyarapodott, kenderterülete mintegy kétszeresére, lenterülete pedig körülbelül tízszeresére nőtt. Lentermő területét Jugoszlávia a gazdasági válság idején észlelhető átmeneti visszaesés után is változatlanul megtartotta, kendertermelését ellenben 1938-ig az 1920. éveinek kétszeresére fejlesztette. A gazdasági válságot kiheverve, a második világháború előtt a dunai terület legfontosabb kendertermelőjévé vált. Kendertermését nem dolgozta fel teljesen, hanem annak mintegy $\frac{1}{6}$ -át exportálta. Gyapotbehozatala 1930—39 átlagában 184 ezer, jutabehozatala pedig ugyanekkor 32 ezer q volt évente.

Bulgáriának sem kender-, sem lentermése nem lényeges; az ország szükségletét saját földjén képes kitermelni.

Romániában a kendertermesztés erőteljesen fejlődő, a lentermesztés pedig ellenkező irányzatot tüntet fel. A román kendertermesztés ütemében annyi lendület volt, hogy annak még a válság súlyos évei sem árthattak. Ezen a téren a fejlődés további lehetőségei is adva vannak, mert az ország termésátlagai 1939-ig még igen alacsonyak voltak. Románia nagykiterjedésű kenderterületei ellenére is még behozatali állam, ami az alacsony termésátlagok következménye. A lengzalkodás mérlege a nagyfokú visszafejlődés ellenére is kiegyensúlyozott, mert ha kivitelle nem is jutott, behozatalra sem szorult. Gyapotból 1930—1940 átlagában Románia évente 86.5 ezer q-t, jutából pedig 35 ezer q-át importált.

Gyapot. Délkelet Európában termelési lehetőségeinek felső határa Bulgária és Jugoszláviában az 1913-ban idecsatolt Vardar vidéke. A bulgáriai gyapottermesztésnek már elég nagy multja van és erős ütemben fejlődik. 1914-ig még 1000 ha-on alul volt a gyapotültetvények területe. 1932 után ugrásszerűen emelkedett s 1936-ban már 50 ezer ha-on termesztették a bolgár gyapotot. Ezt a területet 1940-ig megtartotta. A legnagyobb termést eddig 1936-ban aratták (107 ezer q). Az ország azonban egyelőre még behozatalra szorul.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Behozatali többlet 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q	
Jugoszlávia (1931/1940)	2.6	0.8—2.6	5.6	142.7 ¹⁾
Bulgária (1931/1940)	34.2	1.0—2.3	56.0	68.0 ¹⁾

¹⁾ 1930/1939.

Jugoszláviában a gyapotterületek első ízben 1929-ben emelkedtek 1000 ha-ig és további fejlődésnek a gyapottermelés csak 1936-ban indult. 1940-ben már 6 ezer ha volt a gyapotültetvények területe.

c) Fűszer- és illatosnövénnyek

Fűszerpaprika. A fűszernövények között a dunamenti államokban ez az egyetlen, amelynek termesztése nagyobb arányokban folyik. Igazi hazája Magyarország. Nem azért, mintha a fűszerpaprika termesztése és feldolgozása ősi magyar tevékenység lenne, hanem azért, mert a magyar fűszerpaprika kitűnő minőségénél fogva világhírnek örvend.

A fűszerpaprika rendes termesztésére vonatkozó első magyar adatok a XVIII. századból valók. Azóta Szeged és Kalocsa vidékén, valamint Érsekújvár környékén termesztették egyre nagyobb mértékben. A századforduló körül még alig ezernyi ha-t kitevő termőterülete 1939-ig 7.4 ezerre növekedett. A fejlődő paprikatermelés ellenére is Magyarországon 1916-ig elég jelentős spanyol paprikabehozatallal találkozunk, bár a kivitel általában meghaladta a behozott mennyiséget. 1919 óta azonban a paprikabehozatal teljesen megszűnt. Az 1938. évben Magyarország fűszerpaprika kivitele 27.7 ezer q volt, amelynek több mint felét, 15.7 ezer q-t az Egyesült Államok vették át. Második legfontosabb fogyasztója volt a magyar fűszerpaprikának Németország, a harmadik helyen pedig Argentína állt.

Jelentős paprikatermelő ország Jugoszlávia és Bulgária is Jugoszlávia 1939. évi paprikatermő területe csaknem 10 ezer ha, Bulgáriáé pedig 1938-ban 5.7 ezer ha volt. Mind a két országban a paprikatermesztés lendületes fejlődésnek örvend.

Egyéb fűszernövények. A dunamenti államokban a paprikán kívül termesztett fűszernövények közül csupán az *ánizs* érdemel említést. Termelése csak Bulgáriában öltött nagyobb méreteket, ahol termőterülete 1938-ban a 2 ezer ha-t meghaladta. Az ánizs termelése itt is voltaképpen csak a háborút megelőző két évtizedben emelkedett jelentőségre, mert az ánizsterület 1921-ben még csak 400 ha volt. Kisebb mértékben Románia is termesztett ánizsmagot, de Bulgáriával ellentétben csökkenő irányzattal 1923-ban még 3.5 ezer ha-t kitevő ánizsterülete 1938-ban már csak 200 ha-t ért el. Bulgária ánizsmagtermése 1934—1938 között három ízben is meghaladta a 10 ezer q-át. A román termés 1934-ben még 3.8 ezer q volt, de 1938-ban már nem volt több 1000 q-nál. Kismértékben, de észrevehetően fejlődésképesen még Jugoszláviában termesztettek ánizsmagot.

Dohány. A dunai államok mezőgazdaságának egyik fontos termelési ága a dohánykertészet. Ez nem vonatkozik ugyan minden dunai államra egyformán, mert az északabbra fekvő Csehszlovákia dohánytermelése például nem jelentős, Ausztriáé pedig már az első háború alatt megszűnt.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Behozatali t ö b b l e t 1000 q	Kiviteli 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q		
Ausztria (1931/1938)	—	—	—	86.6 ¹⁾	—
Csehszlovákia (1929/1938)	9.1	11.7—17.1	118.3	95.1 ¹⁾	—
Magyarország (1930/1939)	18.2	11.2—16.1	256.1	—	79.1
Jugoszlávia (1930/1939)	15.8	6.9—10.1	135.9	—	40.5 ²⁾
Bulgária (1930/1939)	32.7	7.9—9.8	287.8	—	247.9 ²⁾
Románia (1930/1939)	16.9	5.9—8.2	119.7	—	0.3 ²⁾

1) 1930/1938.

2) 1931/1939.

Ausztriának régi területén, az első világháború előtt találkozunk dohánytermesztéssel, de már ekkor is a dohányültetvények területének állandó csökkenése figyelhető meg. 1938 előtt a dohányfogyasztás is csökkenő tendenciát árult el. Az 1931. évben még 132 ezer mázsát kitevő dohánybehozatal fokozatosan apadt és 1938-ban már csak 52 ezer q-t ért el.

Csehszlovákiában ezzel szemben az önellátásra való fokozott törekvés jegyében alakult a dohányültetvények egyre növekvő területe. 1920-ban még csak 1000 ha dohánytermő területtel találkozunk s ezt különféle rendszabályokkal sikerült 10-szeresére kiterjeszteni. A termés mennyisége 1930 óta meghaladta a 100 ezer q-át s legjobb volt 1932-ben, amikor 171 ezer q dohánylevelet szüreteltek. A dohány fogyasztásáról nincsenek adataink, de a behozatal alakulásából a fogyasztás lassú csökkenésére következtethetünk, különösen 1935 óta évről-évre csökkent a dohány behozatala, amellyel szemben sem a termés fokozása, sem pedig az amúgyis teljesen jelentéktelen kivitel további csökkenése nem volt tapasztalható.

Magyarország már régtől fogva a számottevő dohánytermelő országok közé tartozik. A dohányültetvények területe a XX. század elején 1913-ig 42—50 ezer ha között, termése 403—763 ezer q között váltakozott. Az ország ugyan sohasem nélkülözhetette a Bulgáriából, Görög- és Törökországból importált keleti, valamint a tengerentúlról származó dohányleveleket sem, de dohány- és dohányáru behozatala jóval kisebb volt, mint kivitele. Az első világháború után elszenvedett területi veszteségei folytán 1926—1932-ig 22—25 ezer ha-on folyt a dohánykertészkedés, de a külföldi dohánypiacok elzárkózása túltermelésre vezetett, ami azután a dohányültetvények csökkentését vonta maga után. 1937-ben és 1938-ban már csak 14 ezer ha volt Magyarország dohánytermő területe.

Magyarországnál kisebb jelentőséggel bírt Szerbia és a későbbi Jugoszlávia dohánytermelése, bár a nemzetközi dohánypiacon ez az állam is kiviteli feleslegével jelentkezett. A régi Szerbiában még csak 2—3 ezer ha-on ülték a dohánykertészkedést, Jugoszláviában azonban 7 ezer ha-os dohánytermő terület mellett 35 ezer ha-os területtel is találkozunk. A dohánygazdálkodás tervszerű kiegyensúlyozottsága itt mindenestre hiányzott, de azért elég tekintélyes mennyiséget volt képes exportálni.

A dunamenti államok dohánytermesztésében Bulgária vezet. Dohányának nemcsak kitűnő minőségével, hanem mennyiségével is felül-

múlja a dunai államokat. Az első világháború kitöréséig a dohánynyal beültetett terület jóval a 10 ezer ha alatt volt s csak az első világháború alatt, de főleg az ezt követő évtizedekben lendült fel hatalmas mértékben a dohány termesztése. A gazdasági válság Bulgária dohánytermesztésére is csökkentőleg hatott. A dohányültetvények 1918/29. évi átlagos 37 ezer ha-os területe (maximum 1923:60 ezer ha) a háborúelőtti utolsó évtizedben 32.7 ezer ha-ra esett. Ebben az időben Bulgária mégis 248 ezer q dohányfelesleggel jelentkezett a nemzetközi piacon.

Romániának nincs ugyan szerepe a nemzetközi dohányszükséglet kielégítésében, de saját fogyasztását el tudja látni.

d) Egyéb kereskedelmi növények

Komló. A dunamenti államok komlótermő vidékének alsó határa Jugoszlávia, annak is csak északra fekvő részei.

Legjelentősebb komlótermelő ország a század elején Ausztria volt, ennek szerepét vette át az első világháború után — komlótermő vidékeinek legnagyobb részével együtt — Csehszlovákia. Ausztria komlótermelése ekkor egész jelentéktelenné vált és ma már úgyszólván csak nyomaiiban található meg. Inkább komlóbehozatala érdemel említést, amely Európa délkeleti államai közt a legnagyobb volt.

Csehszlovákia komlótermelése kiemelkedő a dunai államok között s ez rendkívül fejlett serfőző iparára való tekintettel természetes is. A második háborúelőtti évtizedben mintegy 12 ezer ha-on folyt a termesztése. Legnagyobb területét a csehszlovákiai komló 1929-ben 16.7 ezer ha-ral érte el és 1933 óta 11 ezer ha körül állandósult.

Magyarországon a komló termesztése sokkal kevésbé terjedt el. Déli fő komlótermő vidékeinek elvesztése után, a második világháborúig már csak 100—200 ha-on ülték a komlótermelést.

	Vetés- terület 1000 ha	T e r m é s		Behozatali többlet 1000 q	Kiviteli 1000 q
		1 ha-on q	összesen 1000 q		
Ausztria (1929/1938)	0.1	3.4—12.4	0.4	7.4	—
Csehszlovákia (1929/1938)	12.1	5.9—10.7	101.0 ¹⁾	—	73.2 ¹⁾
Magyarország (1929/1938)	0.1	5.4— 8.5	1.0	0.1	—
Szerbia (1903/1912)	—	—	—	0.3	—
Jugoszlávia (1930/1939)	2.5	5.6— 8.6	16.5	—	24.4
Bulgária (1930/1939)	—	—	—	0.2	—
Románia (1930/1939)	0.1	4.2— 7.8	0.2	1.2	—

1) 1928/1937.

Gumipitypang. (*Kok-saghys.*) Meg kell röviden emlékeznünk Európának erről a legifjabb kereskedelmi növényéről is, amely a második világháború alatt Oroszországból származott ide. Termesztése a kísérleteket még nem igen haladta meg, de ezek sokhelyütt igen kedvező eredményekre vezettek. Nagymértékben való termesztésére azonban aligha fog sor kerülni, mert a kok-saghys-ból előállított nyersgumi költségei — egyelőre még — nagymértékben meghaladják a szintetikus úton előállított gumi termelési költségeit. Termelésére mégis feltétlenül szükség van, mert a növényi kaucsuk a szintetikus gumi előállításánál nem nélkülözhető. Addig tehát, míg a trópusi kaucsuk az európai piacokon újra meg nem jelenik, termelésének fejlesztése — még áldozatok árán is — biztosra vehető.

4. Rét- és legelőgazdálkodás

Belterjesebb rét- és legelőgazdálkodásról a dunai államokban alig lehet beszélni. Műtrágyával és istállótrágyával legfeljebb az északi fekvésű dunai államok javítják néha rétteiket és legelőiket, a közép- és déli fekvésű államokban ez az eljárás jóformán teljesen ismeretlen. Itt a jobb gazdaságok legfeljebb fogasolással próbálják a rétet és a legelőt valamelyest karban tartani. A legelők szénahozamát ezekben az országokban általánosságban az ugyanolyan nagyságú rétterület szénatermésének 30—35%-ára becsülik.

Ausztriában az összes területnek 11.5%-a rét és 15.3%-a legelő. Itt a rétterület aránya az összes dunai államok között a legnagyobb. Ausztria szénahozama, természeti adottságai következtében felülmúlja valamennyi dunai állam átlagát. Havasi réttei és legelői a legjobb szénát szolgáltatják, tehát szarvasmarhaállományának minőségét erősen javítják.

Csehszlovákia rétterülete közepes terjedelmű, legelőaránya az összes dunai államok között a legrosszabb, ezért a hiányzó takarmánymennyiséget szántóföldön termesztett mesterséges takarmánnyal és esetenként behozatallal kénytelen pótolni.

Magyarországon sem a rét, sem a legelő aránya nem megfelelő. Rétearányánál csak Románia és Bulgária aránya kedvezőtlenebb. Szénatermésének átlaga közepes. A legelőterületnél részesedési arányát Csehszlovákia és Románia kivételével a többi dunai állam aránya erősen felülmúlja. Magyarország gazdái között újabban mind erősebben terjed a rét és legelőterületek kiterjesztésére és javítására irányuló zöldmezőgazdálkodási mozgalom. Ennek eredményeképpen helyenként a szántóföld egyes részein állandó, vagy váltó-legelők létesülnek. Ezzel az eljárással az állattenyésztés fejlesztése a termelési költségek növelése nélkül is lehetővé válik.

Jugoszláviában kevés a rét, ezt azonban kiegyensúlyozza a nagyon magas (17.7%) legelőrészesedés, tehát rét- és legelőgazdálkodás szempontjából elég kedvező helyzetben van. Réttei azonban, úgy látszik, egyáltalában nem kiváló minőségűek, szénahozamuk a dunai államok között a leggyengébb, átlaga még Bulgária gyenge hozamánál is 22.5%-kal kisebb. Legelőinek nagyrésze szarvasmarha legeltetésére nem igen alkalmas, inkább juhok és kecskék tartására valók.

Bulgáriának rétterülete az összes területnek csak 3%-a, így még az igen alacsony román aránynál (41.2%-kal) is kisebb. Legelőterületének nagyságát a terméketlen területtel együtt írták össze és csak szakértői becslés állapította meg 9.3%-ban. Csehszlovákiát nem számítva, a dunai államok között itt a legkevesebb a legelő. Rétteinek szénahozama gyenge, annál csak a jugoszláv átlag kisebb.

Románia hatalmas területének rét- és legelőaránya kicsiny. Rétteinek szénatermésátlaga alacsony.